

**IX. JAGON JARDUNALDIAK: «ELIZA ETA EUSKARA
BILBOKO ETA DONOSTIAKO ELIZBARRUTIETAN»**

Bilbo, egoitza, 2005-XII-16

JAGON IX. JARDUNALDIAK

Aurkezpena

*Andres Iñigo,
Jagon sailburua*

Euskaltzaindiak bere betebeharrak nagusiak bideratu ahal izateko bi atal ditu, *Iker* eta *Jagon* Sailak. Euskara ikertzea dagokio lehendabizikoari eta jagotea edo zaintzea bigarrenari. Bigarren honek, *Jagon* Sailak alegia, euskararen erabilera zertan dagoen ikustea eta aztertzea du helburuetako bat. Gauza jakina da Eliza euskararen euskarri izan dela mendeetan zehar eta bere eragina erabakigarria gure hizkuntzaren erabileran.

Baina garaiak aldatzen dira eta garaiekin batera egoerak. Horregatik, *Jagon* Saileko Sustapen batzordeak, egoera hori hurbiletik ezagutu nahian, komenigarri jo zuen gaur den eguneko errealitateari pultsua hartzea, euskararen erabilerearen termometroan merkurioa nontsu kokatzen den ikustea.

Andres Urrutia orduko *Jagon* sailburuak lehenengo Jardunaldien aurkezpenean zioen Iparraldeko *Herria* astekarian agertutako albistea izan zela, besteak beste, gai hau garatzera bultzatu zuena. Zer zela eta? Albiste horren arabera kezka nagusia sortzen ari zen Elizaren zereginetan euskararen erabilera maldan behera zihoalako, euskararen betiko euskarria zalantzan eta kinka larrian jartzen ari zelako.

Euskal Herri osoko ikuspegia izan nahi eta egitaraua hiruzpalau urtez garatzea pentsatu zen. Euskal Herria bat izanik, hiru lurralde administratibotan zatitua baldin badago, oraindik zatituago dago eliz administrazioan, zortzi elizbarrutitan alegia: 3 Iparraldean (Baiona, Leskar eta Oloroe); 2 Nafarroan (Iruñea eta Tuter); 3 Euskal Autonomia Erkidegoan (Gasteiz, Bilbo eta Donostia).

Gure ibilbide honek 2002an izan zuen hasiera. Hendaian egindako Jardunaldietan azaldu zen Iparraldeko hiru elizbarrutietako egoera, 2003an Irunberrin aurkeztu zen Nafarroako bi elizbarrutietako azterketa sakona, 2004an Gasteizen izan genuen bertako elizbarruti historikoarena eta gaur amaiera emateko Bilbo eta Donostiako elizbarrutietako ordezkari bana dugu hemen. Eskerrik eman nahi dizkiegu bere kolaborazioagatik eta, besterik gabe, hitza eman.

EUSKARAREN ERABILERA BIZKAIKO ELIZAN: IRIZPIDE NAGUSIAK

A. M. Unzueta Zamalloa

ABIAPUNTUKO OHARRAK

1. Eliza gizon-emakume boluntarioz bildutako elkarte da. Sarrera dohain da eta, sartzean, eliztarra eskubideen jabe egiten da. Hauen artean, fedea areagotzeko behar diren laguntzak (formazioa eta sakramentuak batez ere) daude. Fededun bakoitzak laguntzok bere hizkuntzan hartzeko eskubidea osoa du, beraz, hizkuntza guztiak baitira ofizialak Elizan Vatikanoko II. Kontzilioaren ondoren. Aniztasuna dagoenean, denen artean landu eta berriztatu behar dira bideak, elkar konbentzitzen, nekez dekretuz.

2. Helburuak zehazten du Elizaren izana. Nortasuna eta zeregina bat bera dira, beraz. Elizaren izana eta zeregina ebanjelizatzea da, hau da, Jesukristoren berri ematea hitzez eta egitez. Horregatik, ebanjelizatzean izan behar du oinarria edozein erabakik (hizkuntzaren erabilerari buruzkoak ere bai).

3. Euskararen zabalkundea dela eta, elizbarruti bakoitzaren egoera nahiko desberdina da. Are gehiago, diozesiaren barruan ere, euskararen mapa oso desberdina izan daiteke. Eta, estu hartuta, eskualde askotan ere, parrokiak eta inguruak bereiztu behar izaten dira. Honenbestez zera esan nahi da: Bizkaian, esaterako, elizbarruti osorako argibide nagusi batzuk besterik ezin direla pentsatu eta horren aplikazioak eskualdeetan eta parrokiatan egin behar direla.

4. Inkesta soziologikoa hasi berri dago Bilboko Elizbarrutian. Beraz, datu zehatzik ez dago oraindik. Ahalik eta lasterren bildu eta zabaltzeko asmoa dago. Parrokiak eta elizbarrutiko zerbitzu nagusiak agertuko dira bertan. Era berean, erakundeotan erabiltzen diren irizpideak eta arazoak aipatuko dira hemen. Beste alor batzuk (Elizaren eskuetan dauden ikastetxeak, klinikak edo nagusien egoitzak, esaterako) ez dira agertuko.

ARGIBIDE OFIZIALAK

Elizbarrutiko Pastoral Kontseiluak izandako saio biren ondoren, 2002. urteko martiaren 1ean, Gotzainak ondorengo argibideok jarri zituen indarrean elizbarrutirako:

1. Fedearen heziketan, batez ere erlijio esnaera fasean, familiak duen garrantzia gogoan hartuz, eskolako irizpideari besterik gabe jarraitu beharrean, aintzakotzat hartu behar da etxeko hizkuntza edo lehen hizkuntza. Azken erabakia gurasoen eskuetan utz daiteke, elkarriketa izan ondoren.

2. Liturgiarako oinarrizko irizpidearen iturriak Kontzilioak esandakoetan bilatu behar dira: alde batetik, eliztarren partaidetza osoa, jakinekua eta gogotsua bultzatzean (ik. SC 14 eta 21), eta bestetik, Jainko herriak liturgi ekingizaren egile bezala duen nortasunean (ik. SC 26). Toki eta une bakoitzean baten den elkartearen hizkuntza pluraltasuna jaso behar da elizkizunean. Elizbarrutiko elkarte guztiek, guztion fedea ospatzean, elizkizunaren atal bazuatan hizkuntza biak erabili ahal izan dezatela bilatu behar da. Hizkuntza baten alde egiteak ez du esan nahi bestea galarazi behar denik.

3. Agiri ofizialak eta elizbarrutirako zerbitzuetatik datorren informazioa euskaraz eta erdaraz emango da. Inguruko txikiagoetarako berri ematean ere, hizkuntza biak erabiliko dira, tokian tokiko egoera soziolinguistikoari ahalik eta egokien jarraituz.

4. Terminologia bateratua eta Euskaltzaindiak onartutako idazkera erabiltzea bultzatu behar du Bikaritza Nagusiak.

ARLOZ

Katekesia

Bi arazo agertzen dira batez ere arlo honetan: lehenengoa, euskararen eza-gutzak eta erabilerak proportzio desberdina dutela umeen artean eta katekisten artean. Hau da, eskabidea eskaintza baino zabalagoa da. Tarte hau gutxitzeko ez da nahikoa euskaraz egitea; hori baino lehenago sinestudun izan behar da, eta honetan arazo handiak ditu Elizak, erreleboa dela eta.

Beste arazoa lehen aipaturiko lehen argibidean agertu da: katekesiaren hasieran, batez ere gurasoek nolabaiteko erlijio ardura dutenean, eskolako eredu ez da besterik gabe egokiena. Guraso askoren irizpidea eskolakoa da; hau da, umea D ereduaren dabilenez, katekesia ere euskaraz har dezala. Baina fedearen transmisioa eta bere lehen pausuak esnatzeko eta bideratzeko, askoz ere inportanteagoa da etxeko hizkuntza. Hau ezin da inposatu, baina gurasoek hortaz jabetzea inportantea da.

Hasierako bigarren oharrean esandakoa agertzen da hemen: Elizaren lehenengo ardura ez da euskararen (edo beste edozein hizkuntzaren) zabalkundearena, baizik eta fedea transmititzearena.

Liturgia

Vatikanoko II.ak, liturgiako hizkuntza guztien duintasuna eta balioa onartuz, euskara ere hizkuntza ofizial egin zuen Elizan. Kontzilioaren oinarria edo abiapuntua bide-erakuslea da liturgiaren eta Eliza osoaren erreformarako. Hauxe da, hain zuzen: «fededun guztiak liturgi ospakizunetan oso-osoa, ohar-tuki eta era aktiboan esku hartzera zuzentzea» (SC 14). Helburua, beraz, zera da: «ahal den neurrian kristau-herriak erraz ulertu eta, ospakizun oso, bizi eta elkarteari dagokion erakoan esku har dezala» (SC 21). Hori bultzatzen duena onuragarria da eta hori oztopatzen duena, kaltegarria.

Irizpidea edo helburua honetan hauxe da: ahalik eta euskararik gehien erabili, elkartearen egoera linguistikoaren arabera. Elkartea konkretua da, hau da, elizkizun batean biltzen dena. Galdera: bada zerbait euskara hutsean egiterik? Elizkizuna bakarra denean (hileta, ezkontza, bataioak, igandeko Meza bakarra), ez da erraza, gehienetan partaide denak euskaradunak ez baitira izaten. Eskaintza zabala denean (igandero Meza bat baino gehiago dagoenean, hau da, parrokia edo herri handietan), hizkuntza egoeraren arabera edo euskararen aldeko aukera egitearren, ahal denean, Meza bat eskaintzen da euskaraz. Honelakoetan ordua izaten da arazoa, euskaraz egiten dutenak gutxiengoa izaten baitira gehienetan. Horrez gainera, kontuan izan behar da, Mezara joateko ordua ez dela erabakitzen gaur egun hizkuntzaren arabera, baizik eta jaiegunerako nor berak izan dezakeen planaren argitan.

Dena den, sarri askotan, irizpide teorikoen eztabaida biderapen praktikoa baino gehiago kostatzen da. Hau da, elizkizuna hizkuntza eta hizkera aldetik ondo prestatu eta ospatzen denean, apenas erreparatzen da hizkuntza bien arteko proportzioa.

Atal hau amaitu aurretik, irizpidea ez bada ere, Euskal Herriko elizbarrutietan nahiko zabaldua dagoen uste sendo hau agertzea komeni da: elebidunak eta elebakarrak dauden elkartean hizkuntzen erabilera bakegintzarako sakramentu – hau da, ezaugarri eta tresna – bihur daiteke.

Formazioa

Umeen katekesitik aurrerako pausuak sar daitezke hemen. Eskaintza apala bada, apalagoa da eskabidea. Gogoan izan behar da, gaurko krisia azken ur-

teotan euskaldunduta eta alfabetatuta daudenengan agertzen dela argien eta indartsuen.

Eliz ekintzetan edo pastoraltzan dihardutenen formazioa gehienbat erdaraz egiten da, euskaldunek ere parte batez teologiazko gaiak erabiltzean eragozpen dezenteak izaten dituztelako. Honen iturri bat honetan dago: euskaraz sortu eta landutako kontzeptu eta material larregirik ez dago. Behin maila batera helduz gero, itzulpena da nagusi.

Teologia ikasleen kopurua ere oso apala izanik, bai Seminarioan eta bai Fakultateetan euskaraz taldetxo bat biltzea ia ezinezko egiten da. Ikasle bakoitzaren zaletasunetik dingilizka dago arlo hau.

Beste era bateko galdera da, zenbateraino den beharrezkoa euskara abade edo arduradun izateko Bizkaian. Baloratu egiten da, dudarik gabe, ahal den neurrian. Hau da: ez da erabakigarria edo kasu guztietan ezinbestekoa. Garrantzia badu, baina berea, hau da, neurri batekoa. Gotzainaren erreleboa izan zenean, Elizbarrutiko Pastoral Kontseiluak ez zuen euskaraz egitearena irizpide derrigorrekoen artean jarri, baizik eta garrantzitsuen artean. Antzera gertatzen da beste arlo batzuetako arduradunak aukeratu eta izendatzean. Batzuetan, nahi izan arren, ez da kandidaturik izaten.

Euskararik ez dakiten abadegaien euskara ikastea dela eta, hainbat faktore sartzen dira. Seminarioak ahaleginak egiten ditu, baina kontuan izan behar dira ikaslearen kapazitatea eta bizimoduak erakusten dion premia, batez ere.

Informazioa

Elizbarrutiko zerbitzu nagusietatik ateratzen den informazioa hizkuntza bietan joaten da ia hutsik gabe. Inoiz, presaka edo oso epe laburrean bidali behar bada zerbaite (prentsa agiriren bat edo) erdaraz bakarrik ere joan da, baina horrelakoak kasu bat edo beste baino ez dira.

Eskualde edo herrietan ahoz edo idatziz zabaltzen den informazioan euskara gutxi erabiltzen da, oro har. Proporzioa gehienetan euskararen kaltetan doa, gehiengoaren hizkuntza ez bada. Honen arrazoiak era askotakoak izan daitezke: norik euskaratu ez dagoela, errepikapenik gabe denek uler dezatela (ahoz emandakoetan batez ere), ardurarik eza, sormen falta.

Itzulpenak

Elizan erabiltzen den euskara idatzia itzulpena da neurri handi batean. Hizkuntza minorizatu bezala, euskara bere inguruko hizkuntzak baino askoz ere apalagoa da. Nolabaiteko menpekotasunean bizi da eta hala izan beharko

du, seguru asko. Badago egon euskaraz sortutakorik ere: kantuak, gogoetak, poemak, otoitzak, artikuluren batzuk...

Elizan erabiltzen diren testuak (biblikoak alde batera utzita) latinetik edo gazteleratik euskaratuta daude gehienbat: latinetik, Eliza osorako testu ofizialak; gaztelaniatik gainerakoak. Baina hori esan ondoren, itzulpen onak duen kreaio alderdia azpimarratu behar da. Oraintsu argitaratutako artikulua baten zera irakur zitekeen:

Convendría dejar claro que, salvo intromisiones de advenedizos que deshonran el gremio, la labor de los traductores resulta con frecuencia reparadora de los estropicios y las torpezas del texto original, a la vez que insustituible, por mucho que ahora se empiecen a divulgar ciertos programas informáticos de traducción automática. Programas que nunca lograrán suplantar ese aporte de sensibilidad e intuición lingüística que permite a un traductor salvar y dejar intacta la furtiva belleza del texto original (Juan Manuel de Prada, *Semana*, 2005.XI.06).

Liturgiako euskaraz egin diren itzulpen ofizialetan froga daiteke argi eta garbi itzultzaileen goraiapamen hori.

Baina eguneroko eliz bizitzan arazo dezenteak sortzen dira itzulpenak egin eta agertzean, bizkor, zehatz eta askatasunez joka dezakeen itzultzaile askorik ez dagoelako. Honetan ere borondate ona, beharrezkoa izan arren, ez da nahikoa eta boluntarismo gerta daiteke. Hainbat lankide eta pastoralgile daude Elizan euskaraz oso ondo egiteko gai. Baina zerbait argitara eman behar denean, nekez ausartzen dira euskaraz jartzera, edo alfabetaturik gabe daudelako (hainbat euskaldun zahar) edo erraztasunik ez dutelako (hainbat euskaldun berri, EGA titulua izan arren).

Eguneroko itzulpen lanari, batez ere idatziari (euskal) sormena falta zaio sarritan. Hori dela eta, euskaraz irakurtzen ari denak behin baino sarriagotan erdarara jo behar du edukia ulertzeko. Bestalde, itzulpen estuegia errepikapena suertatzen da euskal irakurlearentzat, bera baita elebiduna. Testu ofizialetan sormenaren edo askatasunaren neurria ez da handia itzultzailearentzat, baina bai bestelakoetan.

Bizkaiera ala batua?

Kasu bakoitzean erabakigarria zera da: norentzat den jakitea. Galdera horri ematen zaion erantzunak argitzen du jokabidea. Gauza laburretan (lemak, tituluak, kontsignak edo antzerakoak), batua erabiltzera jotzen da. Gehienbat alfabetaturik daudenentzat euskara batua erabiltzen da sarritan, beti ez bada ere. Formazio teologikorako materialetan euskara batua erabiltzen da. Liturgiako oharra eta lagungarriak bizkaieraz egiten dira. Parrokietara bidaltzen den informazioa bizkaieraz doa. Esan bezala, hartzailea epaile.

AMAITZEKO

Orain arte esandakoa bi puntutan laburbil daiteke:

1. Hartzaileek erabakitzen dute Elizan euskararen eta beste edozein hizkuntzaren erabilera: zenbat, noiz, nola eta zein eratakoa. Komunikabideak irakurle, entzule edo ikusleen zerbitzurako eta hauen eskabideen arabera eratuta dauden bezala, hizkuntza arloan ere emititzen duenak hartzaileari begira egon behar du, hizkuntza komunikabide nagusia dela, hau da, gizon-emakumeok komunikatzeko dugun tresnarik ederrena dela kontuan izanik.

2. Elkarre osoa (elizbarruti, parrokia, elkarre txiki zein komentu) izan behar da kontuan irizpideak eta erabilera bera zehaztean. Kristau elkarre oso gizon-emakume desberdinek osatzen dute eta elkartasuna da bere helburu eta jomuga. Denen izaera, iritziak eta sentipenak kontuan hartzeko, elkarrizketa beharrezkoa da, eta lur honetan bakea eta adiskidetasuna erein eta landu nahi duen Elizari sakramentu gertatzen zaio ahalegin hori.

Eskerrik asko.

EUSKARAREN ERABILERA DONOSTIAKO ELIZBARRUTIAN GAUR EGUN

Euskara idatzia eta ahozko euskara

Eustasio Etxezarreta

Sarrera

Euskal elizbarrutietan euskararen erabilera nola doan jakin nahirik, Euskaltzaindiko *Jagon* Sailak eraturako Jardunaldietara deitu gaituzue horren berri ematera. Azken urteotan beren azalpenak eginak dituzte hiru euskal Elizbarrutitako ordezkariak: Baiona-Leskar-Oloroekoek lehenengo, 2002. urtean Iruñeko eta Tuterako elizbarruti-ordezkariak ondoren, 2003. urtean eta Gas-teizkoek azkenik, joan den urtean, 2004an.

Bilboko eta Donostiako Elizbarrutien txanda dugu oraingoan. Anjel Mari Unzuetak bere hitzaldian esan berri dituen irizpide nagusiak baligarriak dira orokorrean gure eremuko eliz jarduerarako. Guk onetsi eta geure egiten ditugu printzipio horiek. Gure txosten honetan euskarak gure Elizbarrutian duen erabilerari begiratu diogu zuzenean.

Txostenaren eremua

Ezertan hasi baino lehen, argi utzi dezagun zenbait puntu. Gauza jakina bada ere, esan dezagun Donostiako Elizbarrutia esatean Gipuzkoako probintziaz ari garela, lurralde honetako eliz jardueraz, alegia, euskararen erabilerari dagokionean. Eta Eliza Katolikoaren esparrura mugatuko dugu geure txosten honetako azalpena; badira, izan ere, Gipuzkoan beste eliz elkarteak: Ebanjelikoak, beste protestante-elkarteak, musulmanak, baita ortodoxoak ere..., baina ez dugu horien ezagupide behar adinbat zehatzik haien izenean hitz egiteko.

«Gaur egun» esatean, bestalde, euskararen erabileran bilakaera bat izan dela adierazi nahi dugu; gaur egungo egoera azken urteotan emandako pausoen ondorio dela, alegia; eta txosten honetako informeak batez ere oraingo

egoerari begiratzeko badio ere, euskararen erabileran egin behar izan dugun ibilbideaz zerbait esan beharko dugu, gainez gain bada ere. Eta ibilbide honen nondik norakoa adieraztekoan, Vatikanoko II. Kontzilioa hartuko dugu mugari gisa, hau da 1964az geroztiko 40 urteak.

Azpitituluan, azkenik, «euskara idatzia» eta «euskara erabilia» edo ahozko euskara aipatzen ditugu, euskararen bi era horien erabilera nolakoa den adierazteko gure elizbarrutian gaur egun. Hain zuzen, eliz bizitzan eta jardueran behar-beharrezkoak ditugu oinarrizko testuak eta idazkiak, bai elizkizunetarako eta katekesi-hezierarako, baita maila guztietan irakaspena emateko eta eguneroko bizitzak dakartzkigun eskakizunei erantzun ahal izateko ere.

Nolanahi ere, euskara idatzia esatean ez dugu ahaztu behar, eliz literaturaren zati handi batek duen berezitasuna: Bibli taldeetan, liturgian, katekesian, erlijio-hezieran, etab., erabiltzen diren testuak, idatziak izanik ere, aldi berean ahoz erabiltzeko eginak eta pentsatuak daude. Beraz, ahozkotik hurbil egon behar duten testu idatziak dira.

Aztertzea da, bestalde, zenbaterainokoa den gure eliz giroan euskararen ahozko erabilera, zer-nolako prestaera edo alfabetatze-maila daukagun eta nolakoa den gure euskararen kalitatea. Elizan darabilgun euskarari buruz egin dugu orain baino lehen azalpen bat, Euskaltzaindiak 1978an Bergaran egingo VIII. Biltzarrean, «Euskal Herriko Elizaren Jokabidea Euskarari buruz» titulupean (1).

Egia da, gure elizbarrutian ez dugula dekretu moduan emandako gotzainidazki berezirik, parroki lanetan euskara erabiltzera zehazki behartzen duenik. Aztergai izan izan da euskararen erabilera apaiz Batzordeko, edota Elizbarrutiko Pastoral Kontseiluko eta beste batzarretan; baina, adostutako txostenik ez da argitara eman. Bada, bai, han-hemenka oharren bat edo beste, apaizei horretaz arretatsu izatera dei egiten diena. Kontua da, puntu hau hasieratik onartua izan zela eta ez dela inoiz zalantzan jarri izan gure elizbarrutian. Gurean ardura, batez ere, euskara idatziaren nolakotasunak aztertzean jarri izan da. Gainera, garaian garaiko eran bada ere, gure Gotzainak berak izan dira beren jokabideaz egin behar hau aurrera eraman dutenak eta, neurri batean, aitzindari ere izan direnak.

Gogora dezagun, 1964an Lorentzo Bereziartua Gotzainak, Espainiako Gotzainen Batzarrean aurrean liturgia euskaraz ere ospatu behar zela adierazi ondoren, gure Elizbarrutiko itzulpen-taldea sortu zuela. Geroago, 1968ko abenduan, Euskaltzaindiaren Arantzazuko Biltzarra euskara batuari buruz egin berria zenean eta, beraz, eliztarren artean ere kultur giro berri bat sortzen ari zela ikusirik, Jazinto Argaña Gotzainak, Iruñeko eta Bilboko Gotzainekin ba-

(1) Ikus *Euskera*, 1978-2, 829-855. orr. Hitzaldi hartan aurki daitezke Kontzilio ondorengo lehenengo urteetako historiari eta lanei buruzko datu zehatz ugariagoak.

tera, eta Baionako Gotzainaren oniritziarekin, elizbarruti desberdinetan ari ziren itzulpen-talde autonomoak talde bakarrean biltzeko erabakia hartu zuten. 1975ean, Setien Gotzainaren eskutik, aurrerago aipatuko dugunez, euskarazko eliz argitalpenak bideratu ziren eta «Idatz» Elizbarrutiko argitaletxea sortu zen, bereziki euskarazko eliz argitalpenak egiteko.

I. EUSKARA IDATZIAREN IBILBIDEA GURE ELIZAN

Euskara idatziari dagokio, batez ere, aurreko oharretan aipatzen genuen bilakaera. Orain 40 urte, 1964an, Kontzilioaren eraginez Meza-liburua euskarara itzuli behar izan zenean bere otoitz, Bibliako irakurgai eta salmoekin, euskararen egoera, eta bereziki euskara idatziaren egoera, ez zen gaurkoa.

Ez naiz ni inor, Batzar honen aurrean historia alorreko irakasle-lanetan hasteko. Baina gogora ekarri nahi nuke, orduan sortu zirela egiaz euskara bateratzearen aldeko mugimendua eta alfabetatzeari buruzko irizipideak; eta orduan hasi zirela lehenengo pausoak ematen. Gero, 1968an jarri zuen Euskaltzaindiak Arantzazun euskara batuko eraikuntzaren lehenengo harria esan dezakeguna. Eta urteak behar izan ziren euskararen normalkuntzarako oinarriak sendo jartzeko.

Gure Elizaren jokabideari dagokionez, ahaztezina den beste puntu bat euskararen arazo honen inguruan sortu zen borroka bizia da, euskara batuaren aldekoen eta kontrakoen artean. Eliz barruan suma zitezkeen bi alderdi horiek. Apaiz gazteak eta ikasleak ziren, batez ere, euskara batuaren aldekoak. Gogora dezagun, esate baterako, Donostiako Seminarioko apaizgaiek, 1966. urtean hasita, ikasgaiak euskaratu eta elkarri pasatzen zizkietela gure Elizbarrutietako hiru seminarioetako ikaskideei, batuan idatziak, jakina.

Baina Elizako sektore garrantzitsu batek euskara batuaren mugimenduari aurre egiteko jarrera hartu zuen. Ez ziren horretarako arrazoiak falta, hasieran behintzat. Izan ere, Euskaltzaindia bere iker-lanak egin eta erabakiak hartzen hasi zen arte, idazle bakoitzak bere moduko batua egiten zuen; oraindik eratu gabea zegoenez, euskara horretan egindako lehenengo idazkiak ez ziren askotan oso eredugarriak; eliz giroko jendea, adin bateko apaizak batik batik, euskara alorrean ordu arte izen bat zutenak, alboratuta sentitu zuten beren burua; hainbat jenderi eta eliz arduradunei beraiei kezka sortarazten zien nabarmena zen batuaren aldeko idazle gazteen presioak: hauts asko harrotu ondoren ez ote zen, berehalako batean, ahaztuta ezerezean geratuko asmo hori.

Eliza euskara baturantzako bidean

Horiek eta beste arrazoi batzuk medio, kontua da, izugarritzko buruhaustea sortzen zuela une hartan euskara batuaren ikur bereizgarria zen «H»ak. Ondorioz, Eliza, orokorrean hartuta, ez zen bete-betean euskara batuaren bidean sartu. Bete-betean esan dut; izan ere, gauzak axaletik begiratuta ez badirudi ere, egia da, batzuen haserreak haserre, jarrera arduratsua hartu zutela gure Gotzainek beren aholkularien laguntzaz, eta ahalegin zintzoa egin zuela gure Elizak baturantzako bidea onartzen.

a) *Datu adierazgarri batzuk*

Bizpahiru datu eman genitzake euskara batuaren aurrean Elizak izan duen jokabidearen adierazgarri. Hasiera batean, euskal elizbarruti bakoitza bere aldetik hasi izan arren itzulpen-lan hauetan, gerora, 1969an, Elizbarruti arteko ordezkariekin itzulpen-talde bakarra eratu izana bada pauso bat baturantzako bidean. Aurrerantzean oinarrizko itzulpen bakarra egin izan da euskaraz, nahiz eta gero hiru argitalpenetan eman: lapurteraz, bizkaieraz eta... gipuzkera osatua esan izan den horretan.

Beste datu bat: Donostiako Gotzain Laguntzailea zen Jose Maria Setienek, euskal Elizbarrutietako Gotzainek hala eskatuta, euskara idatziari buruz gure Elizak egoera hartan hartu beharreko bidearen azterketa eta planteamendua egin zien gotzainei. Bi urtetan zehar hainbat bilera egin, batzuen eta beste-teen iritzia entzun eta hainbat eliz arduradunen ikuspegiaren argira egindako azterketaren ondorioz, sortu zen 1975ean Eliz Idazki Ofizialetarako batzordea, Setienen beraren ardurapean.

Eliz argitalpenetan euskara bi maila edo eredutan erabiltzea izan zen erabakia:

a) alfabetatuak zirenentzat edota alfabetatze-bidean zebiltzanentzat –haur eta gazteentzat batez ere– egiten ziren argitalpenak euskara batuan egingo ziren, ikasle horiek beren liburuetako ikasgaiak era horretan idatziak zituztenez, ez baitzegoen arrazoi objektiborik bide hori ez hartzeko;

b) alfabetatu gabeko eliztarrei zuzenduak zeuden beste argitalpenak, beriz, gipuzkera osatua esaten zitzaion euskarari.

Elizak ahalegin zintzoa egin zuela baturantzako bidea onartzen esaten dugunean, horren egia azaltzen duen beste puntu bat «gipuzkera osatua» delako euskara-motaren nolakotasunak dira. Lehen adierazi dugu eta gauza jakina da, orain dela 40 edo 30 urte eliztar askori eta bereziki euskarazko itzulpenak egiten aritu zirenei onartezina gertatzen zitzaizela euskara idaztean «H»a sartzea eta «ñ» eta «ele bikoitza» («ll») uztea. Azken batean, borroka horretan pedagogiarik gabe jokatu, edota pedagogia ondo erabili ez izanaren ondorioz, kontrako muturrerako bidea hartu zuten.

Hala ere, eta, lehen genioen bezala, itxura batean besterik badirudi ere, gipuzkera osatuan-edo egindako argitalpenetan, «H», «ñ» eta «ele bikoitza» («ll») alde batera utzi izan arren, onartu egin ziren euskara batuaren beste ezaugarririk gehienak, edo asko behintzat; hala nola, deklinabidea bere osoan, hiztegia neurri handi batean, eta aditz-jokorik gehienak, alde batera utzirik gure eliztarrentzat berriak eta arrotzak gertatzen ziren aditz-jokoak, ulergaitz egin zezaketelako entzun hutsez jaso behar zen testua. Era horretan argitara emandako testua entzulearentzat ez zen hain urruti gelditzen euskara batuan idatzitakotik.

Bada oraindik beste ñabardura bat agerian jartzea eta azpimarratzea komeni dena. Eliz Idazki Ofizialetarako batzordeak hartutako erabakien artean, beti ere baturantzako bidean jardutea zegoen; esan nahi da, itzulpena egitekoan, ahalik eta eremu zabalagoko euskaldunentzat egokia izango zen testua lortu nahi zela; eta argitaratzekoan ere euskara batua zela norabidea eta helburua. Une hartan aurrerago joatea egoki ikusten ez zelako, gipuzkera osatua erabiliko bazen ere argitalpen batzuetan, euskara baturako bidea prestatzen zihuan heinean helburu hartara iristea zen asmoa.

Eta hala gertatu da. Poliki-poliki gauzak errazten joan ziren. Batetik, euskararen normalkuntzarako lanabesak eskura izan ditugu Euskaltzaindiak egindako ikerketa eta emandako araudiei esker. Bestetik, ikastetxe, unibertsitate, komunikabide eta orokorrean kultura munduan sartu da euskara, eta erabili egin da, guztiontzat etxeko eta ezaguna bihurtzeraino neurri batean. Gainera, hasierako haserre eta amorru haiek arintzen joan dira, denborarekin ia deseginak gelditzeraino. Horiek eta beste arrazoiak medio, ia konturatzeke bezala, urte gutxiren buruan eta inolako etenik gabe euskara batuaren munduan sarturik dago gure Eliza azken 20 urteotan.

b) *Elizaren jokabidea*

Gogoratu dugu, batera samar gertatu zirela Kontzilio ondorengo eliz itzulpenak eta euskara batuaren aldeko mugimendua eta Euskaltzaindiak hori guztia bideratzeko egindako lanak. Gauza bat argi utzi nahi genuke hemen: Elizak bere argitalpenak egitekoan hartu zuen jokabidea ikusita, norbaitek pentsa dezake, Euskaltzaindia eta euskal kultur mundua alde batera utziz eta nolabait horien kontra hartu zuela bere erabakia, euskararen akademia paralelo baten pare jarriko balu bezala bere burua.

Baina, gauzak ez dira egiaz horrela. Begirada batean hala badirudi ere, eliz lanetan ari izan garenok ez dugu inoiz zalantzan jarri, ez Euskaltzaindiaren prestutasuna eta autoritatea, ez erabakien bidezketasuna eta balioa. Eliza lanetan aritu izan garenok geure bidea hartu izana ez da Euskaltzaindiaren aurrez aurre euskarari buruzko beste «jakinduria» eskaintzeko asmoz izan, baizik eta une hartan oraindik eliz giroa eta fededunen prestaera ez zelako aski egokia ikusten arau horiek guztiak erabiltzeko, beti ere kontuan izanik nola-

koa zen gure eliztarren alfabetatze-maila, eta ahoz aldarrikatu eta belarriz entzunez jaso beharreko testuak zirela.

c) *Euskara idatzia elizbarrutiko beste eliz alorretan*

Arreta guztia liturgiarako egindako itzulpen eta argitalpenetan bakarrik ari gara jartzen, baina ez dira horiek kontuan hartu beharreko bakarrik. Egia da esanahi berezia dutela hauek, itzultako testuen eta argitaratutako liburuen kopuruagatik, horietan aritu izan den taldea euskalki desberdinetakoa zelako eta talde horrek markatu zituelako eliz euskararen ezaugarriak.

Baina, liturgiako liburuaz gainera, badira Elizak bere jardueran erabiltzen dituen era askotako beste argitalpenak: katekesiko eta erlijio-hezierako testuak, Gotzainen pastoral idazkiak, beren eliz lanetan Gotzainek hilero-hilero eliztarrei idatzi ohi dizkieten gutunak eta idazkiak, Gotzaindegiko Aldizkari Nagusia ia erabat elebitan argitaratzen dena, igande eta jaiegunetako Mezetarako lagungarri gisa euskara hutsean argitaratzen den *Mintzo eta Kantu* izeneko aldizkaria, Gotzaindegiko Idazkaritza eta Ordezkaritza guztiek egin ohi dituzten gutun eta mezuak, hedabideekiko harremanak eta bidaltzen zaizkien informazioak, parrokiako artxibo-liburuak, eliz ateetan jarri ohi diren iragarki edo kartelak, parrokiatan eliztarren artean banatzeko egin ohi diren orriak eta batzar-deiak, etab.

Orokorrean, eliz bizitza eta pastoralgintza aurrera eramateko egin ohi diren mila eratako idazki eta argitalpenak euskara batuan egiten ari gara aspaldidanik Donostiako Elizbarrutian, esan dezagun duela 20 urtez geroztik, nahiz eta beti-beti batek nahiko lukeen bezain euskara txukuna ez erabili.

Gaur egungo teknologia berriak ere erabiltzen ari gara. Donostiako Elizbarrutiak badu bere WEB orria, www.elizagipuzkoa.org, euskaraz ere gatzelaniaz bezain ongi hornitua. Katekesirako eta eskolan ematen den erlijio-hezierarako lagungarri gisa baditugu 40 bideo-zinta euskarara itzuli eta bikoiztuak, Bibliako pertsonaia, Jesusen parabola, ipuin, sakramentuen azalpen, etab., gai dituztenak.

d) *Beste erakundeak*

Aparteko arazorik gabe igaro dira gure Elizaren bizitzan euskara batuan ren gai honi buruz azken 20 urteak. Bitarte horretan garrantzi handiko itzulpen eta argitalpenak egin dira, euskara batuan noski, eliz alorreko euskal kulturari dagokionez. Esanahirik handieneko pare bat aipatuko ditugu beste askoren adierazgarri. Bata, katoliko eta protestanteen arteko elkarlanean itzuli eta euskal elizbarrutietako Gotzainen eta Bibli Elkarte Batuen ardurapean argitara emandako *Elizen Arteko Biblia*; aparteko esanahi erlijioso eta kulturala duen gertaera izan da argitalpen hau; une honetan, hain zuzen, egina dugu bigarren argitalpen eraberritua, eta testua CDan eta interneten emateko azken ukituak egiten ari gara, biak batera kaleratzeko.

Horrekin batera, kontuan hartzekoak dira *Erljio Kulturaren Bilduma* izenburupean, irakasle- eta euskalzale-talde batek Deustuko Unibertsitatearen babespean argitara eman berria duen 25 liburuz osatutako sorta eta Kontzilio-ko dokumentuen euskarazko argitalpena. Biblia, Teologia, Morala eta Kristauaren Bizitza lantzen dituzten liburu hauek euskaraz ematearen helburua, ikasle, irakasle eta maila desberdinetako hekuntza-lanetan ari direnei material egokia eskaintzea izan da.

Guk txosten honen lehenengo zati honetan egin dugun azalpena elizbarrutiari dagokio, batez ere, Gotzaindegia eta parrokiei, alegia; baina Elizaren jarduera hori baino zabalagoa da. Ez ditugu ahaztu behar erlijioso-erlijiosen ikastetxeak, aldizkariak, irratiak, etab. Are gutxiago, Lazkaoko Beneditarrek, Arantzazuko frantziskotarrek, Loiolako jesuitek eta Urretxuko pasiotarrek, besteak beste, euskara lantzen egin duten lan aipagarria.

Atal honi bukaera emateko esango dugu, azken urteotan eliz liturgiako liburu guztien errepaso egiten ari garela, argitalpen eraberrituak egiteko asmoz. Batetik, itzulpena bera da aztertzen ari garena, 40 urtetako itzulpen-esperientziak eta *Biblia* euskaraz izateak ematen digun laguntzaz baliaturik; eta, bestetik, liturgi liburuetako euskara gaurkotzen dugu batua bere ezaugarri guztiekin onartuz.

II. AHOZKO EUSKARA

Elizaren jardueran euskararen ahozko erabilerari eskainiko diogu bigarren parte hau. Irudipenetan eta oinarrizko daturik gabe ez aritzearren, galdeketa bat egin dugu geure elizbarrutietako apaizen artean, parroketako jardueran euskara zenbateraino erabiltzen den jakiteko. Beraz bigarren zati honetan datuak emango ditugu batik bat; soziologoak hitz egingo du, nire ahoz bada ere.

Inkestaren bidez jasotako datuak:

Soziologoak prestatu digun txosten hau ez da ikerlan osoa, aurrerapen bat baizik; ez diogu betarik eman azterketa osoa eta sakona egin ahal izateko. Hala ere, baliagarriak izango dira datu hauek.

Hemen aurkeztuko ditugun datuak, bestalde, parrokiei dagozkienak dira; parrokie-tako jarduera bakarrik jasotzen da; datuak bilduak dauden arren, ez da oraindik beste hainbat erakunderen azterketa egin: Gotzaindegiko pastoral sail desberdinak, Seminarioa, Pio XII.a Erljio Zientzietarako Goi Ikastegia, erlijioso-erlijiosen ikastetxeak, etab.:

Puntu honetan, Power-Point sistema erabiliz zenbait daturen aurkezpena egi-tearekin batera, datu horiei buruz soziologoak idatzitako azalpenak egin ziren; baina ikerketa soziologikoa ez dago oraindik bukatutzat emana; han egin genuen azalpena presaka egindako aurrerapen bat besterik ez zen; horregatik ezin dugu hemen argitara eman, ondorioak ere behin-behinekoak baitziren. Ikerketa-lan hori burutzen denean, argitaratu eta ezagutzera eman ahal izango dugu.

Soziologoaren txostenaren osagarri esango dugu, Gotzaindegiko kargudun gorenek ezezik erdi mailako arduradunek ere, guzti-guztiek ez bada ere, ia denek euskara menderatzen dutela. Esan behar da, gainera, 1972an gotzain egin zutenez geroztik, Jose Maria Setien eta orain Juan Maria Uriarte, azkeneko gure bi Gotzainak, izan direla arduratsuenak Elizaren jardueran euskara normaltasun osoz erabilia izan dadin.

Seminarioari dagokionaz, irakasleek gaztelaniaz ematen dituzte beren ikasgaiak; baina ikasleek hobeto menderatzen dute euskara, eta euskaraz egin ohi dituzte beren azterketak eta lanak. Euskara jakitea eskatzen zaio Gipuzkoan apaiz izan nahi duenari.

Pio XII.a Erljio Zientzietarako Goi Ikastegian eliza lanetan sartuta dauden edota sartu ahal izateko prestatzen ari diren laikoak dira ikasleak. Oinarritzko heziketa-ikastaroa euskaraz ere eskaintzen zaie eta badute egokiera ikasgaiak euskaraz entzuteko eta azterketak ere euskaraz egiteko.

Zenbait gogoeta

Euskararen ahozko erabileraren zenbatekoak aipatu ondoren, beste galdera batzuk datozkigu burura. Aztertu beharreko gauza bakarra ez da zenbat hitz egiten den euskaraz; kontuan izatekoak dira, alde batetik, zein euskara-mota egiten den ere; nolako aldea dagoen, alegia, idatzitako euskararen eta ahoz egiten denaren artean; zenbateraino ari den sartzen idatziz erabiltzen den euskara batua ahozkoan ere. Ahozkoan, bestalde, ez da berdin etxean edota lagunartean egin daitekeen hizkera, eta jendaurrean egiten dena; berdina ez den bezala, orokorrean apaizek egiten dutena eta alfabetatu gabeko eliztarrek egiten dezaketena.

Beste alderdi bat, Eusko Jaurlaritzako Euskararen Aholku Batzordeak hizkuntz kalitateari buruz dioena da: kalitatea ez dagoela gramatika ondo erabiltze hutsean. Euskararen hiru maila bereizten dituzte: zuzentasuna, jatoritasuna eta egokitasuna.

Galdera hauen aurrean ez dugu oraindik balio-iritzi zehatzik gure elizbarrutirako. Orokorrean esan genezake, hori da gure ustea, apaizek aski ongi zaintzen dutela jatoritasuna eta egokitasuna; agian, ez hain ondo zuzentasuna; beren alfabetatze-maila ez da, gehienetan behintzat, ikasketak eginez lortutakoa, entzun, irakurri eta erabiliaren bidez lortua baizik. Eliztar arruntak, berriaz, ahoz erabiltzen duen hizkera, bere bizitzako beste esparruetan egiten dena izan ohi da, eta, beraz, bere inguruan ere erabili ohi dena.

Jendaurrean egiten dena jantziagoa dela esan dezakegu. Ez, noski, idatziz egiten denaren maila berekoa; beste hizkuntzetan ere horrelako zerbait gertatzen bada, are gehiago euskaraz. Baina jendaurrean egiten dena ez da etxean eta lagunartean egiten dena ere, jantziagoa baizik.

Zenbait kezka

Esanak esan, aitortu beharra daukagu behin baino gehiagotan erosokeriaz edota eliztar erdaldunen presioaz ez dela behar bezala zaintzen euskararen erabilera.

Euskarazko argitalpenak askoz urriago zabaltzen dira; irakurri, berriz, oraindik gutxiago. Ikusten da, erdaraz moldatua dagoela gure arteko askoren pentsatzeko era, eta zail gertatzen zaio askori eta askoz ahalegin handiagoa eskatzen dio pentsamendu-liburua irakurri eta sakontzea.

Zailtasun berezia sumatzen da batzarretan edota talde-bileretan euskara erabiltzeko. Elizatik kanpo ere bizitzako edozein alorretan gertatu ohi den bezala, taldea euskaldunez eta erdaldunez eratua dagoenean, erdara nagusitu ohi da: nekagarri egiten delako elebitan aritzea, presioa nabaritzen delako...

Inoiz kexaren bat edo beste etortzen zaigu Gotzaindegira hiletak edota haurren lehenengo Jaunartzeak direla eta... Ez da beti erraza denekin ondo asmatzen. Hiletei buruzko pastoral aholkuetan esana dago, ondo zaindu behar dela hizkuntzen erabilera; baina horrekin batera esaten da, baita ere:

hileta-ospakizunean zein hizkuntza erabili jakiteko, irizpide orokorrak hartu behar direla oinarri, hau da: nola eraturik dagoen batzarra (zenbatsu erdaldun eta euskaldun, alegia), ulergarritasuna, liturgi osagai bakoitzaren izaera, lagungarriak, etab. Dudarik gabe –jarraitzen du aholkuak–, kontuan izan beharrekoa da hildakoaren ingurunea eta senitartekoen nahia; baina ez da ahaztu behar, ospakizuna ez dela familiarena, kristau-elkartearena baizik.

Lehenengo Jaunartzeak direnean, badira parrokiak ospakizuna erdaldunentzat egun batean eta euskaldunentzat beste batean jartzen dutenak; baina sarritan gertatzen da, euskal haurren gurasoak edota gurasoetakoren bat ez dela euskalduna, eta horiek ere kontuan hartzekoak dira.

Kezka hauei erantzun nahirik, gure elizbarrutirako onartua daukagun eliz eremuan esana dago, euskararen erabilera gauza normaltzat hartzea eta elebitasunaz egoki baliatzea joan-etorri handiko kontua direla bizikidetzat lortze-bidean.

Eta bost urteotarako Elizbarrutiko Pastoral egitarauan eskatua dago, «euskararen benetako erabileraren azterketa» egin behar dugula, non gauden eta nola aurrera egin behar dugun jakiteko. Eskari hau betetzera etorri da egin berria dugun galdeketa.

Kontuan hartzen dugun gaia da, beraz, eta une egokian etorri dela uste dugu *Jagon* Jardunaldiak direla medio euskararen erabilera gure elizbarrutian nola dagoenaren berri ematera egin zaigun deia. Lagungarri izango da, zalantzarik gabe, Euskaltzaindiaren aurrean gaur egin dugun aurkezpen hau euskararen erabilera eta kalitatea zaintzen jarraitzeko Donostiako gure Elizbarrutian.